

Pekin Konsensüsü: Çin Modeli Her Derde Deva mı?

Altay ATLI

Pekin Konsensüsü'nün akıbetinin Washington Konsensüsü gibi olması ihtimali, Çin'in büyüme modeli limitlerine yaklaştığı için gittikçe artıyor.

Kapılarını dünyaya açtığı yetmişli yılların sonundan beri sürdürdüğü yüksek büyüme oranları ile büyük bir güç haline gelen Çin, tüm dünyayı etkisi altına alan küresel krizi birçok ülkeye göre az zararla atlattı. Krizin en etkili olduğu 2008 ve 2009 yıllarında gerek kalkınmış ekonomiler gerekse Türkiye, Rusya, Endonezya gibi yükselen ülkeler küçülme yaşarken, krizin Çin üzerindeki etkisi ancak büyüme hızının çift haneli oranlardan yüzde 8,5-9 aralığına inmesi oldu.

Bu süreç içerisinde tüm dünya genelinde liberal kapitalizmin sürdürülebilirliği tartışmaya açılırken, dikkatler Çin'in uygulamakta olduğu, piyasayı esas almakla birlikte merkezi kontrol anlayışı çerçevesinde şekillenen ve devletin ekonominin her alanında önemli bir ağırlığının olduğu devlet kapitalizmi modeline çevrildi. Sorulan soru ise şu: Washington Konsensüsünün neoliberal politikaları iflas ettiyse, kalkınmanın ve sürdürülebilir büyümenin reçetesi Pekin Konsensüsünde olabilir mi? Çin modeli, kalkınmış ve kalkınmakta olan ekonomilerin sorunlarına çare midir?

Büyümenin niteliği

Çin'in ekonomik performansını değerlendirirken sürekli olarak bir yanılığa düşüyor ve ekonomik büyüme kavramını sadece niceliksel olarak ele alır

niteliksel boyutunu göz ardı ettiğimiz için gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) artış oranlarının yüksekliğinin başarılı bir ekonominin göstergesi olarak yeterli olduğunu düşünüyoruz. Halbuki uzun vadede büyümenin nasıl sağlandığı ve niteliği de önemli. Bu açıdan bakıldığında, Çin ekonomisinin baş döndüren yükselişinin ardındaki bazı yapısal dengesizlikler ortaya çıkıyor.

Bu dengesizliklerin ilki, devletin rolü ve kamu-özel teşebbüs arasındaki ilişki ile ilgili. Asya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında bugüne değin gelişimine baktığımızda devletin kalkınmadaki merkezi rolünün ve planlı büyümenin bölge ülkelerinin refaha ulaşmasındaki en önemli unsur olduğunu görüyoruz. Ekonomi belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra ise devletin rolünü azaltması ve özel teşebbüse giderek daha geniş bir alan tanınması gerekiyor. Japonya ve Kore bugünkü konumlarına bu şekilde ulaştılar. Çin ise farklı bir durumda çünkü birincisi komünizm ile yönetiliyor, ikincisi 1.4 milyarlık nüfusun ihtiyaçlarına cevap verme zorunluluğu devletin kontrolleri gevşetmesini zorlaştırıyor.

Çin'in uyguladığı devlet kapitalizmi modeli bugüne kadar yüksek büyüme oranları getirdiği gibi finansal krizlerin olumsuz etkilerinin asgariye indirilmesi konusunda da fayda sağladı. Ancak uzun vadede büyümenin niteliği açı-

sından baktığımızda hâlen belkemiğini büyük ölçekli kamu iktisadi teşekküllerinin (KİT) oluşturduğu Çin ekonomisinde (ulusal menkul kıymetler piyasasında, KİT'lerin ve kamu hissesine sahip şirketlerin payı yüzde 80) özel teşebbüsün yeterince gelişebileceği bir alan bulamadığını ve bu nedenle Çin için sürdürülebilir ve nitelikli bir büyüme sağlayabilecek girişimciliğin tabana yayılması, KOBİ'lerin gelişmesi, sektörel çeşitlendirme, inovasyon, üretkenlik ve verimliliğin artırılması gibi konularda ciddi engeller bulunduğunu görüyoruz. Bununla birlikte, Ian Bremmer'in *The End of the Free Market* (Serbest Piyasanın Sonu) başlıklı kitabında belirttiği gibi liberal kapitalizmde ön planda olan ekonomik rasyonalitenin devlet kapitalizminde siyasi tercihlerin gölgesinde kalması, dolayısıyla daha yüksek ekonomik fayda ve daha nitelikli büyüme sağlayacak bazı uygulamaların siyasi sebeplerden dolayı devreye sokulması da söz konusu olabiliyor.

İhracat ve yatırımdan iç tüketime

Çin modelindeki diğer bir dengesizlik de büyümenin kaynağında görülüyor. Çin bugüne kadar büyümesini büyük ölçüde ucuz işgücünün sağladığı rekabet avantajı sayesinde dünya pazarlarında hakimiyet kuran düşük katma değerli ihracatı ve buna ek olarak altyapı ve ağır

sanayi alanlarında yüksek hacimli kamu yatırımlarıyla sağladı. Bu süreç içerisinde Çin halkı büyük ölçüde tasarrufa yönelirken Çin ürünlerine iç pazardaki talep yetersiz kaldı; Çin'in başlıca ihracat pazarlarının durgunluğa girmesi ise dış talebi azaltırken, işgücü maliyetlerinin artması Çin'in ihracattaki rekabet gücünü azalttı (Çin imalat sanayiindeki ortalama ücretler Vietnam'ın üç, Endonezya ve Hindistan'ın altı katına ulaşmış durumda).

Yatırımlarda ise farklı sektörlerin geliştirilmesine, çevreye daha duyarlı endüstriler oluşturulmasına ve teknoloji basamaklarının daha hızlı tırmanılmasına imkan sağlayacak yatırımlar geri plana atıldığı gibi, altyapı ve ağır sanayide gereğinden fazla yatırım yapıldığı için bir çok sektörde yüzde 70 oranlarına kadar varan atıl kapasite oluştu. Çin'in ihracat ile iç tüketimi dengelemesi yatırımlarda ise mevcut sermaye birikimini daha geniş bir yelpazede farklı alanlara dağıtması gerekiyor.

Üçüncü ve son olarak ise Çin modeli bölgesel anlamda bir dengesizlik sorunuyla karşı karşıya. Çin küresel ekonomi ile bütünleşme sürecinde başta doğu kıyı şeridi olmak üzere belirli bölgelerin kalkınmasına öncelik verdi. Bu bölgeler hızla kalkınırken, ülkenin batısı ve orta kesimlerindeki bölgeler geride kaldı (hâlen GSYH'nin yüzde 64'ü doğu bölgelerinden kaynaklanırken, orta böl-

gelerin payı yüzde 19, batının payı ise yüzde 17).

Refah dağılımındaki uçurumun artması büyümenin sürdürülebilirliğini tehdit ediyor. Bugüne kadar doğu kıyı şeridi Çin'i yüksek büyüme oranlarına taşımışken, bu bölgenin daha fazla yatırımı verimli bir şekilde kaldırmasını mümkün kılacak kapasitesi azaldı. Batı ve orta kesimler ise büyümeye henüz asgari oranda katkıda bulunabilecek gelişmişlik seviyesindedir. Bölgesel refah dağılımındaki eşitsizlik yüzünden köyden kente ve batıdan doğuya göçün artması da ayrı bir sorun olarak ortaya çıkıyor.

Pekin Konsensüsü: Yeni ortodoksi?

Çin başbakanı Wen Jiabao, 2007 yılında Çin'in büyümesinin "istikrarsız, dengesiz, koordinasyonsuz ve sürdürülebilirlikten uzak" olduğunu söylemişti. Wen'in dile getirdiği sorunlar küresel krizle birlikte iyice belirginleşti. Çin hükümeti sorunların ve uyguladığı modelin yetersizliklerinin farkında ve 2011 yılında yürürlüğe giren Beşinci Beş Yıllık Plan'da da bu yönde atılacak adımlar detaylı bir şekilde yer alıyor. Geçtiğimiz aylarda Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne getirilen ve Mart ayında da Devlet Başkanı olarak göreve başlayacak olan Xi Jinping ile ekibinin öncelikli görevi bu süreci etkin bir şekilde yönetmek olacak.

Tüm bu nedenlerden dolayı tekrar sormak gerekiyor: Çin modeli her derde deva mı? Bu soruya cevabımız olumsuz olacak. Çin, devlet yönlendirmesiyle sıfırdan başlayarak yüksek büyüme oranlarına ulaştı. Krizlere karşı da anında ve etkili çözümler getirebilme yeteneğine sahip. Ancak uygulanan model artık yetersiz kalıyor ve Çin değişen iç ve dış koşullara ayak uydurarak modelini revize etmek zorunda. Çin modelinin bire bir olarak almak hiçbir ülke için çözüm değil. Her ülkenin ekonomik gelişim süreci kendi şartları içerisinde şekilleniyor, Çin modeli ise Çin'in kendi koşullarına göre oluşmuş olan bir yaklaşımdır.

Ekonomik büyüme statik değil dinamik bir süreç, birçok değişkenin etkisi altında gelişiyor ve bu değişkenlere bağlı olarak da farklı yaklaşımlara ihtiyaç duyulabiliyor. Dolayısıyla diğer ülkeler için önemli olan, Çin modelinin başarıları ve başarısızlıklarından dersler çıkartıp bu derslerden kendilerine özgü koşulları içerisinde nasıl fayda sağlayabileceklerini düşünmek ve değişen konjoktüre ayak uydurmak.

Dün Washington Konsensüsü vardı ve çok az kişi sorguluyordu. Bugün Pekin Konsensüsü yükselişe geçmiş durumda. Ancak Pekin Konsensüsü'nün akıbetinin de Washington Konsensüsü gibi olması ihtimali gittikçe görünürleşti kazanıyor. ■